

*Венгер Ю. В.,
здобувач кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
юридичного факультету
Сумського державного університету*

МІСЦЕ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено правові засади стандартизації, визначено місце стандартизації в адміністративно-правовому регулюванні господарської діяльності. Розглянуто думки науковців щодо питання адміністративно-правового регулюванні суспільних відносин у сфері стандартизації.

Ключові слова: господарська діяльність, стандартизація, правове регулювання, публічний інтерес, адміністративно-правовий засіб, адміністративно-правове регулювання.

Постановка завдання. Відповідно до ст. 42 Конституції країни, держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю й безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт. Тому державне регулювання господарської діяльності забезпечується за допомогою адміністративно-правових засобів впливу, які відіграють важливу роль у впорядкуванні відносин у галузі забезпечення якості продукції як результату господарської діяльності.

Забезпечуючи й охороняючи публічний інтерес, держава використовує стандартизацію як засіб забезпечення якості продукції, товарів і послуг, норм безпеки та екологічних вимог до них. У свою чергу, законодавство про стандартизацію створює правову базу для визначення критеріїв якості продукції, товарів, послуг.

З цього приводу постає питання: яке місце посідає стандартизація в адміністративно-правовому регулюванні господарської діяльності?

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням питань щодо діяльності у сфері стандартизації, адміністративно-правового регулювання господарської діяльності займаються науковці, серед яких можна відзначити В. Авер'янова, Б. Росинського, Ю. Старилова, І. Ліфіц, В. Галушко, О. Сшука, В. Нагребельного, М. Клименко, К. Савчука, Г. Саранчу, О. Підцерковного, О. Ломакіна, Ю. Шемшученко, О. Язвинську та інших.

Мета дослідження – визначити місце стандартизації в адміністративно-правовому регулюванні господарської діяльності в Україні.

Стаття 3 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. визначила таке: «Під господарською діяльністю у цьому Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями» [1].

Держава використовує безліч форм і механізмів для безпосереднього впливу на господарську діяльність громадян, у яких проявляються різноманітні аспекти державного впливу на неї. Основні засоби державного регулювання господарської діяль-

ності визначені статтею 12 Господарського кодексу України, до яких належать державне замовлення, ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів і лімітів; регулювання цін та тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій цільових інновацій і субсидій [1].

Розглядаючи стандартизацію, що виступає як засіб державного регулювання й водночас є складовою національної системи технічного регулювання та регламентується Законами України «Про стандартизацію», «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності», слід звернути увагу на її входження до сфери публічного інтересу, що існує в державі.

У філософській літературі інтерес характеризується як такий, що має значення для вчинення дій людей і їх груп, громадської поведінки. Зародження, формування інтересу зумовлюється насамперед об'єктивними умовами – видами власності, характером розподілу, природою влади, типом культури, укладом життя. Разом з тим інтерес є продуктом свідомої діяльності людей, коли визначаються їх потреби, зіставляються цінності, з'ясовуються взаємовідносини. І тоді інтерес стає стимулом для дій. Інтереси в суспільстві вельми різноманітні. Їх можна розрізняти так: за ступенем спільності – індивідуальні, групові, суспільні; за своєю спрямованістю – політичні, економічні тощо; за характером суб'єкта – класові, національні тощо; за ступенем усвідомлення – діючі стихійно й на основі розробленої програми; за можливістю їх здійснення – реальні та уявні; відносно об'єктивних процесів – прогресивні, консервативні тощо. [2].

Ю. Тихомиров розуміє публічний інтерес як «визнаний державою та забезпечений правом інтерес соціальної спільності, задоволення якого слугує умовою та гарантією її існування та розвитку» [3, с. 55]. Науковець підкреслює, що публічний інтерес є загальносоціальним і відображає весь спектр інтересів у суспільстві.

М. Васильєва вважає, що публічні інтереси охоплюють, по-перше, державні в тій частині, яка відображає інтереси суспільства в цілому, і, по-друге, суспільні як інтереси громадянського суспільства тією мірою, яка відповідає рівню їх пізнання і яка може бути забезпечена правовим захистом [4, с. 64].

На думку П. Вастрикова, поняття «публічний інтерес» містить у собі «суспільний». Публічний інтерес – це інтерес великих соціальних груп. Під публічним необхідно розуміти, передусім, інтереси, пов'язані зі сферою формування і здійснення державної влади, з найбільш важливими потребами суспільства, які не можна задовольнити нічим, окрім державної форми його організації [5].

Отже, публічним інтересом є суспільний інтерес, який забезпечується й охороняється державою. При цьому держава здійснює заходи щодо реалізації публічного інтересу безпосередньо або встановленням нормативних приписів, обмежень,

заборон, які регламентують діяльність суб'єкта права. У свою чергу, норми публічного права спрямовані на охорону загального блага, виконання суспільних завдань, тому вони мають імперативний, категоричний характер.

Конституція України містить ряд нормативних понять, які охоплюються більш загальним поняттям «публічний інтерес». І хоча він прямо не використовується, його вихідну основу становлять положення преамбул. Розділи Конституції більш детально розкривають зміст базових принципів конституційного ладу, виражаючи в нормативному вигляді суспільні інтереси. Так, суспільний інтерес стосовно якості продукції, товарів і послуг, закріплений статтями Основного Закону України: ч. 3 ст. 42 – держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів; ст. 50 – кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена; п. 3 ч. 2 ст. 92 – виключно законами України встановлюються порядок встановлення державних стандартів [6].

Завдяки стандартизації, як засобу регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, у суспільства існує можливість свідомо керувати своєю економічною і технічною політикою, домагаючись випуску виробів високої якості. У свою чергу, держава будучи зацікавленою у виробничтві суб'єктами господарювання продукції високої якості, надала стандартам та технічним регламентам особливого характеру, тим самим перетворила їх на юридичні акти, дотримання яких стає юридичним обов'язком відповідних осіб і спрямоване на забезпечення високої якості продукції. Тому роль стандартизації як важливої ланки в системі управління рівнем якості продукції, товарів, послуг є постійно затребуваною.

Відповідно до Закону України від 17.05.2001 р. № 2408-III «Про стандартизацію»: «стандартизація – діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву». Її метою є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, відповідності об'єктів стандартизації їх функціональному призначенню, інформування споживачів про якість продукції, процесів і послуг, підтримка розвитку й міжнародної конкурентоспроможності продукції та торгівлі товарами й послугами [7].

Державне регулювання господарської діяльності забезпечується за допомогою спеціального державно-правового механізму, до якого входять адміністративно-правові засоби впливу на відносини, що складаються в даній сфері. До них належать такі: Конституція України, закони України, укази та інші акти Президента України, нормативні документи Кабінету Міністрів, акти міністерств, інших органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Так, норми адміністративного права, будучи правовим засобом у механізмі адміністративно-правового регулювання господарської діяльності, слугують важелем державного регулювання економіки країни.

Ю.А. Тихомиров вважає, що адміністративно-правове регулювання як різновид державного регулювання – це механізм імперативно-нормативного впорядкування організації та діяль-

ності суб'єктів і об'єктів управління й формування стійкого правового порядку їх функціонування. Причому воно, як і саме адміністративне управління, розповсюджується на багато сфер державного й суспільного життя [8, с. 379].

В.В. Галушко та О.М. Єшук визначають адміністративно-правове регулювання як: «цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави» [9].

У науці адміністративного права найбільш часто правове регулювання розглядається в контексті інструментальної теорії забезпечення механізму адміністративного права. Без норми права механізм адміністративно-правового регулювання не може існувати, бо, не маючи варіанта поведінки, що його держава визнала правильним чи невірним, не можливе його функціонування. Уся сутність регулятивного впливу адміністративного права на господарські відносини можлива лише у межах, установлених нормою адміністративного права. Тому механізм адміністративно-правового регулювання визначається як система адміністративно-правових засобів (елементів), за допомогою яких здійснюється правове регулювання (упорядкування) суспільних відносин у сфері державного управління [10, с. 23].

Термін «засіб» трактується як прийом, спосіб, спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чого-небудь; знаряддя, предмет, сукупність пристроїв для здійснення якоїсь діяльності [11, с. 326].

У філософських словниках не подається визначення терміна «засіб». У найбільш загальному сенсі засобом є матеріальні й духовні умови, необхідні для досягнення намічених цілей. Водночас термін «засіб» не має термінологічної самостійності в юридичному просторі та самостійної дефініції, тому кваліфікується як складний термін у поєднанні з компонент-модифікатором «правовий», а саме «правовий засіб».

У загальній теорії права термін «правові засоби» розглядається по-різному. А. Малько вважає, що засіб – це з'єднуюча середня ланка між суб'єктом та об'єктом діяння, між ідеальною моделлю мислення і матеріальним результатом. Тому правові засоби є специфічним посередником, що включають як фрагменти ідеального (інструменти, засоби встановлення, суб'єктивні права, обов'язки, пільги, заборони, заохочення, покарання), так і фрагменти реального (технологія, засоби діяння, направлені на використання інструментів, перш за все акти реалізації прав і обов'язків) [12, с. 360].

В. Хропанюк це поняття зіставляє з поняттями «правовий вплив», «правове регулювання» та вважає, що ці засоби утворюють цілісний, системний юридичний механізм, що забезпечує врегулювання всієї сукупності суспільних відносин, які є предметом правового регулювання». Система правових засобів є механізмом правового регулювання, основними структурними елементами якого є норми права, правовідносини й акти реалізації юридичних прав і обов'язків [13, с. 244–245].

Як юридичний інструментарій під правовими засобами необхідно розуміти закріплені Конституцією, нормами законів або інших правових актів прийоми, способи впливу на суспільні відносини з метою досягнення певного результату. До правових засобів належать юридичні норми, правовідносини, індивідуальні правовстановлюючі веління і приписи, акти правозастосовчих органів тощо [14, с. 17].

Значене повністю стосується поняття адміністративно-правових засобів, якими є система адміністративно-правових норм, що розглядається з позиції їх функціонального

призначення для виконання певного кола соціальних завдань, регулювання відповідних суспільних відносин. За допомогою норм адміністративного права фактичні суспільні відносини у сфері державного управління перетворюються в адміністративно-правові.

Сучасне адміністративне право не дає визначення поняття «адміністративно-правовий засіб», тому у межах статті сформуємо відповідне визначення: адміністративно-правовий засіб – це структурний елемент механізму адміністративно-правового регулювання, за допомогою якого держава впливає на суспільні відносини з метою задоволення й охорони публічних інтересів, спрямований на формування і розвиток суспільних відносин на нормативній основі.

У юридичній науці існують дві юридичні формули, на основі яких виділяють два типи правового регулювання. Перша формула: «Дозволено все, крім того, що прямо заборонено в законі». Друга формула правового регулювання звучить інакше: «Заборонено все, крім того, що прямо дозволено законом». Якщо за першою формулою в особи є можливість вибору з усіх дозволених законом видів поведінки, то за другою – правове регулювання здійснюється для чіткого впорядкування суспільних відносин [15, с. 210–211].

Нормативно-правове закріплення перша формула отримала на підставі статті 43 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р., де зазначено, що «підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом» [1].

Сутність регуляторного впливу адміністративного права на господарську діяльність визначається можливістю нормативно конструювати моделі необхідної та можливої поведінки суб'єктів правовідношень. На практиці це відображається в наданні одним суб'єктам правових відношень певних прав і в покладанні на інших юридичних обов'язків та встановленні визначених заборон, тобто покладання обов'язку на суб'єкта/суб'єктів господарювання утримуватися від вчинення визначених дій. За цих умов характерними ознаками адміністративно-правових засобів є прямиий вплив державного органу або посадових осіб на дії виконавців через встановлення їх обов'язків, норм поведінки і відповідальності суб'єкта/суб'єктів господарювання за їх не виконання. Важлива соціальна роль державних органів і посадових осіб виявляється у фактичній реалізації ними владних повноважень у межах встановленої законом компетенції, що становить провідний напрям їх діяльності в контексті реалізації функцій державного управління. При цьому норми адміністративного права відіграють лише роль засобу управління.

Основною метою регулюючого впливу держави на господарську діяльність, яка має місце в державі, є створення найбільш ефективних умов для її функціонування та розвитку. Це досягається за рахунок різних механізмів, одним з яких є механізм адміністративно-правового регулювання. Аналіз зазначених обставин дозволяє визначити правове становище стандартизації в адміністративно-правовому регулюванні господарської діяльності так:

- потреба захисту інтересів споживачів, які користуються товарами, продукцією, послугами, наданими українськими суб'єктами господарювання. Здорова нація є одним з головних чинників національної безпеки України, тому держава за допомогою законодавчої діяльності має змогу впливати на суб'єктів господарювання, застосовуючи засоби регулювання тих чи інших процесів;

- установлення визначених вимог і рівних умов у сфері стандартизації для суб'єктів господарської діяльності. Говорячи про цю обставину, варто зазначити, що саме від державної

політики у визначеній сфері багато в чому залежить розвиток господарювання. Скажімо, забезпечуючи процес отримання знаку відповідності продукції національним стандартам, держава за рахунок положень відповідних нормативно-правових актів визначає порядок отримання сертифіката відповідності на певний товар, продукцію, послугу та встановлює механізм їх реєстрації. Форма декларації про відповідність визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері оцінки відповідності та є однаковою для всіх суб'єктів господарської діяльності [16]. Іншими словами, саме держава за рахунок законодавства, а також компетентної прозорості діяльності компетентних органів публічної адміністрації стабілізує господарську діяльність;

- державний контроль процесів стандартизації. За допомогою цього досягається істотний вплив на процеси розробки стандартів, які повинні відповідати сучасним вимогам якості й безпеки товарів, продукції, послуг. Пункт 3 ч. 2 ст. 92 Конституції України визначено, що виключно законами України встановлюється порядок встановлення державних стандартів;

- гарантії держави щодо належного виконання суб'єктами господарювання встановлених технічних норм. За допомогою засобів державного примусу посадові особи суб'єктів господарської діяльності притягуються до адміністративної відповідальності. Підставою слугують правові норми, визначені Главою 13 Кодексу України «Про адміністративні правопорушення» від 07.12.1984 р. № 8073-Х, Розділу 5 Господарського Кодексу України тощо [17, с. 1];

- Інтеграція у міжнародно-економічні відносини. Як приклад, стосовно України можна назвати вступ до Світової організації торгівлі, інтеграція з Європейським Союзом. Особливостями діяльності вказаних і багатьох інших організацій є створення механізмів регулювання господарської діяльності, основаних на єдиних стандартах, що забезпечують вільний рух продукції, товарів, послуг.

Отже, варто визначити, що в Україні господарська діяльність є об'єктом адміністративно-правового регулювання з боку держави, де стандартизація виступає як засіб прямого адміністративного впливу на суб'єктів господарської діяльності.

Висновки. Стандартизація охоплює надзвичайно широку сферу суспільної діяльності, що включає наукові, технічні, господарські, юридичні аспекти. За своєю природою стандартизація є засобом прямого адміністративного впливу на суб'єктів господарської діяльності, що створює залежність останніх від державних органів, які здійснюють контроль за якістю продукції, товарів, послуг. Її завданням є встановлення положень для загального й багаторазового застосування з метою захисту життя, здоров'я та майна людини, охорони довкілля.

Аналіз вищевказаних законодавчих актів, теоретичних джерел надає можливість дійти висновку, що стандартизація, будучи адміністративно-правовим засобом регулювання найважливіших, з точки зору держави, суспільних відносин, посідає важливе місце в механізмі адміністративно-правового регулювання господарської діяльності в Україні.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України. Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; ред. кол.: В.І. Шинкарук (голова ред. кол.) С.К. Бистрицький, М.О. Булатов та ін. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
3. Тихомиров Ю.А. Публичное право: [учебник] / Ю.А. Тихомиров. – М.: Издательство БЕК, 1995. – 496 с.
4. Васильева М.И. Публичные интересы в экологическом праве / М.И. Васильев. – М.: Издат-во МГУ, 2003. – 424 с.
5. Востриков П.П. Публичный интерес и функции государства: ло-

- гика взаємосвязи / П.П. Востриков / Электронное научное издание Весник «ВВАГС» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nauka.vvags.ru>.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
 7. Закон України від 17.05.2001 № 2408-III Про стандартизацію [Електронний ресурс] – режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 8. Тихомиров Ю.А. Курс адміністративного права и процесса / Ю.А. Тихомиров. – М. : Изд-во г-на Тихомирова, 1998. – 798 с.
 9. Галуцько В.В. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання / В.В. Галуцько, О.М. Єщук // ACTUAL PROBLEMS OF CORRUPTION PREVENTION AND COUNTERACTION. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua>.
 10. Гончарук С.Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : [навчальний посібник]. – К. : Нац. акад. внутр. справ ; Нац. акад. упр., 2000. – 240 с.
 11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
 12. Проблемы теории государства и права : [учебное пособие] / Под ред. М.Н. Марченко. – М. : Юрист, 2002. – 656 с.
 13. Хропанюк В.Н. Теория государства и права / В.Н. Хропанюк. – М., 1996. – 378 с.
 14. Алексеев С.С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация / С.С. Алексеев // Советское государство и право. – 1987. – № 6. – С. 12–19.
 15. Пихтін М.П. Теорія держави і права : [навчальний посібник] / М.П. Пихтін, В.В. Галуцько, М.М. Новіков, М.М. Новікова, П.О. Онищук. – Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2011. – 296 с.
 16. Закон України від 01.12.2005 р. № 3164-IV «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
 17. Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X «Про адміністративні правопорушення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Венгер Ю. В. Место стандартизации в административно-правовом регулировании хозяйственной деятельности в Украине

Аннотация. В статье исследованы правовые основы стандартизации, определено место стандартизации в административно-правовом регулировании хозяйственной деятельности. Проанализированы мнения ученых по вопросу административно-правового регулирования общественных отношений.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, стандартизация, правовое регулирование, публичный интерес, административно-правовой способ, административно-правовое регулирование.

Venger Y. Place of standardization in administrative-legal regulation of economic activities in Ukraine

Summary. The article examines the legal basis of standardization, the standardization of administrative and legal regulation of economic activities. The considered opinion of scientists on the issue of administrative and legal regulation of social relations.

Key words: economic activity, standardization, legal regulation, public interest, legal and administrative means, administrative and legal regulation.